

Summa summarum

Suosittelten lämpimästi molempia kirjoja aatehistoriasta kiinnostuneille ja Palosen kirja on tietenkin tällä hetkellä myös välttämätön teos Skinner-tutkijoille. Molemmat teokset osoittavat kirjoittajien laajaa perehtyneisyyttä aiheeseensa ja ne tarjoavat mainiot lähtökohdat lukijalle kirjojen tutkimuskohteiden parempaan ymmärtämiseen.

Sami Syrjämäki

Just war? – Not just war

Mikko Yrjönsuuri, *Roistovaltion raunioilla. Filosofinen arvio Irakin sodasta*. Gaudeamus, Helsinki 2003. 141 s.

Annettakoon anteeksi, että jo kirja-arvion aluksi paljastetaan juonen kannalta olennainen loppuratkaisu: ”Edellä on tarkasteltu monelta kannalta koalition tavoitteita Irakin sodassa. Johtopäätös on se, ettei sotaa voi pitää oikeudenmukaisena ja se oli vastoin kansainvälistä oikeutta. Se perustui epärealistisiin tulevaisuudenkuviin ja filosofisesti ongelmalliseen näkemykseen ihmisen ja ihmisten kulttuurien luonteesta. Sota myös osoitti länsimaisen demokratian olevan kriisissä.”

Otteen lainaaminen on perusteltua, koska se kuvaa osuvasti kirjan sisältöä, eikä kuitenkaan vähennä lukemisen mielenkiintoa. Kirjan pariin ei kannusta sodan oikeutuksen kiistävä mielipide, joka on monesti kuultu muualtakin. Lukemisen arvo syntyy tarkasta, perusteellisesta ja viileästä erittelystä, jolla kirjoit-

taja osoittaa näkemyksen olevan enemmän kuin mielipide, kunhan asiasisältöihin paneudutaan filosofisen analyysin keinoin.

Monet Yrjönsuuren näkemykset vastaavat läheisesti muiden tieteilijöiden kannanottoja, mutta hän ei ole poliitikan tutkija vaan filosofi. Mitä sodan *filosofin* analyysi siis tarjoaa lisää? Mitä se ylipäätään tarkoittaa? Entistä epäselvempää tämä on siksi, että kaikki kirjan väitteet tai päätelmät eivät ole tai ovat korkeintaan osin tarkkaan ottaen filosofisia.

Filosofisella Yrjönsuuri tarkoittaa lähinnä kahta asiaa. Yhtäältä kirjan kommentaattoreina ovat filosofian historian hahmot näkemyksineen oikeudesta, sodasta ja moraalista. Tässä roolissa tavataan koko joukko ajattelijoita kreikkalaisista Hobbesiin ja Lockeen, valistusfilosofeihin tai Husserliin ja Levinasiin. Toisekseen kirja hyödyntää keskeisissä kohdin argumentaatio-analyysia, jossa sodan perustelut tai eri näkökantojen taustat avataan väite- ja perusteluketjujen muotoon. Ratkaisu voi kuulostaa teennäisen formaalilta, mutta on toimiva, koska vain harvoin julkisuudessa pysähdytään osoittamaan pinnalla olevien näkemysten perusteet ja käsitteelliset seuraukset selkeinä ja helposti seurattavina argumentaatioina.

Tuskin kirjan uskottavuutta olisi kuitenkaan vähentänyt tai mielikuvaa sen sisällöstä vääristänyt sen julkaisemisen *yleisenä* arviona Irakin sodasta. Vaativuuden selitys lienee siinä varovaisuudessa, joka on ominaista suomalaiselle keskusteluperinteelle: myös tieteenharjoittajat kokevat turvallisemmaksi puhua julkisuudessa professionaalisuudessa. Niin tai näin, Yrjönsuuren teko on kiinnostava ja arvostettava, ja samantapainen, vaikka varsin eri tyylinen, kuin professori Mikko Lehtosen reaktio syyskuun terrori-iskuun – molemmat merkkejä suomalaisten tieteen- ja tutkimusalan kehityksen ja arvostuksen kasvaneesta rohkeudesta esiintyä yksityisen työroolinsa rinnalla julkisina keskustelijoina myös muuten kuin pintaalehtien palstoilla (siitäkin toki on esimerkkejä). ’Julkisuudessa’ esiintyvä ajattelija ei ensisijaisesti puhu filosofina tai ammattiharjoittajana vaan ihmisenä ja kansalaisena – ja *maailmankansalaisena*, kuten tässä tapauksessa voi täydellä syyllä sanoa.

Stoalaisten kosmopoliittien tai ’maailmantasavallasta’ ja ’ikuisesta rauhasta’ haaveilleen Kantin jalanjäljissä kulkevan

K I R J A T

Yrjönsuuren kirjassa onkin viime kädessä kysymys maailmankansalaisuudesta. Hän haluaa selvittää, mitä valveutunut kansalainen voisi ajatella maailmanti-lasta viimeaikaisten suurten maailmanpoliittisten tapahtumien valossa. Kysymystä lähestytään tarkastelemalla merkittäviä asiakirjoja, erityisesti USA:n uusinta Turvallisuusstrategiaa vuoden 2002 syyskuulta.

On ilmeistä, ettei Irakin sota ollut yksittäinen 'interventio', eikä aina-kaan yksi episodi terrorismin vastaisessa kamppailussa, vaan näkyvä ja tarkoituk-sellisen shokeeraava avaus USA:n hallituk-sen valtopoliittisessa strategiassa, jonka pa-noksena ei ole vain sota terroria vastaan vaan koko Yhdysvaltain asema 2000-lu-vulla. Maan nykyisen hallituksen lin-jaukset ovat huomattavan suoraviivaisia ja Turvallisuusstrategiaan kannat-taakin tutustua jo halvan hivin vuoksi (ks. www.whitehouse.gov/nsc/nss.html). Vaikkei Yrjönsuuri harjoitakaan ideolog-ista analyysia, jossa nykyyhallituksen poliitiikan taustoja kaivettaisiin esiin (ja sii-nä ohessa todettaisiin, mikä on F. Fuku-yaman, S. Huntingtonin ja R. Kaganin kaltaisten tieteilijöiden paikka uuskon-servatiivisen oikeiston teoreetikkoina), oheislukemistoksi sopii myös republi-kaanien avainideologien kirjaama halli-tuskautta edeltävä ohjelmanjulistus (ks. www.newamericancentury.org/ ja esim. "The Statement of Principles"); vain Yh-dysvaltain kansallinen etu sanelee jat-kossa maan kiinnostuksen kansainvälis-tä yhteistyötä tai vakiintuneita oikeuspe-riaatteita kohtaan.

Yhdysvaltain torjuma Kansainväli-nen Rikostuomioistuin (ICC) on vain yksi esimerkki tästä. USA:n hallitus ja oikeusinstituutioita ihaileva yleinen mielipide on tyytyväinen nähdessään Milosevicin kaltaisen sotarikollisen syy-tettyjen penkillä, mutta samaan aikaan maa vaatii kansalaisilleen ehdottoman koskemattomuuden saman oikeuden edessä ja kongressi jopa säätää lain, jon-ka mukaan maan sotavoimilla on oikeus ryhtyä tarvittaviin toimiin tuomioistuim-en vangituttamien USA:n kansalaisten vapauttamiseksi. USA:n hallituksen ko-ventunutta linjaa ja kansainvälisen yh-teistyön halveksuntaa kuvaa Bushin ve-täytyminen Clintonin allekirjoittamasta ICC:n perustamisasiakirjasta: "Tämä oli ensimmäinen kerta, kun Yhdysvaltojen presidentti muodollisesti perui edeltä-jänsä sitoumuksen, ja ensimmäinen ker-

ta, kun YK-järjestön perustamisasiakir-jan allekirjoitus perutaan."

Entäpä ydinaseet: ydinsulkusopi-mus, joka kieltää ydinaseiden leviämi-sen II maailmansodan voittajavaltojen ulkopuolelle on peruste uhata Irakia, Irania ja Pohjois-Koreaa sodalla, samal-la kun valkoisen Etelä-Afrikan ja Israe-lin kaltaisten liittolaisten sallittiin hank-kia samainen joukkotuhoase, ja maa va-raa itselleen oikeuden käyttää 'rajoitet-tuja' ydiniskuja vihollisiaan vastaan. Tai YK:n päätöslauselmat, joita vastaan rik-komista voidaan pitää oikeutuksena so-tatoimille (Irak) tai täysin yhdenteke-vänä (Israel). Tai suhtautuminen laittoi-miin aluevaltauksiin ja ihmisoikeusrik-komuksiin, joista vähäpätöiset (Saddam Kuwaitissa tai Milosevic Kosovossa) voi-daan tuomita ankarimman mukaan, ja massiivisimmat valtauukset, kansanmur-hat tai rikokset ihmisyyttä kohtaan (In-donesia Itä-Timorissa, Etelä-Afrikan apartheid tai lukuisat esimerkit Afrikas-ta) voidaan siunata avoimesti rahallisel-la ja sotilaallisella tuella tai jättää koko-naan huomiotta.

Tokihan kaikkien maiden vastaavia tekoja, poliittisia, diplomaattisia, talo-dellisia ja sotilaallisia interventioita on aina motivoinut kansainvälisen valtopoliitiikan 'realismi'. Poikkeukselliseksi Yh-dysvaltain roolin pelin pelaajana tekee teoille annettu ylevöittävä perustelu, jo-ka usein tuntuu menevän läpi muualla-kin länsimediassa. Toisin kuin Putinin Venäjän moraalittomuus Tshetseniassa tai Kiinan monesti tuomittu tuhotyö Tiibetissä, joita perustellaan karusti kan-sallisella itsepuolustuksella ilman yritystä luoda teoille hyväntekijyyden sädekehää, USA:n ulkopoliitikkaa ovat kautta nykyyhistorian leimanneet 'hyvän tahdon', 'oikeutuksen' ja 'idealismien' vaa-teet. Tämä imelä retoriikka lienee monille niin maan sisällä kuin ulkopuolel-lakin yksinään jo syy USA:n ulkopoli-tiikan karsastamiseen. USA:n viimeisimmät hallitukset ovat tyyppiesimerkki tästä. Siinä missä Nixonin tai Reaganin sodat kommunismia vastaan herättivät vielä epäilyksiä siitä, onko kommunis-mi sittenkään pelkästään pahan valta-kunnan toinen nimi, Clintonin ja Bush nuoremman sodat 'huumeita', 'terro-rismia' ja 'roistovaltioita' vastaan, 'hu-manitarismin', 'oikeudenmukaisuuden', 'demokratian' ja 'maailmanlaajuisen va-pauden' puolesta ovat vastaansanom-tomasti tuotteistettuja. Kukapa haluaa

evätä kannatustaan oikeudenmukaisem-malta, vapaammalta ja demokraattisem-malta maailmalta.

Asennetta ei voi oikein kutsua edes kaksinaismoralismiksi, se on jotakin vahvempaa. Sitä voi ehkä kuvata 'reflek-siiviseksi oikeudentunnoksi'. Useimpi-en valtauskontojen fundamentalistisissa haaroissa tunnetaan nimittäin periaate 'täysin oppineista' pyhistä miehistä, jot-ka ovat sisäistäneet opetukset ja uskon-nollisen dogmin niin syvästi osaksi itse-ään, että heidän reaktionsa automaatti-sesti vastaavat totuutta ja oikeutta. Täl-löin periaatteita ja elämää ei enää voida erottaa toisistaan – tai kuten Yrjönsuuri toteaa verraten Bagdadissa kiertoajellei-ta USA:n tankkeja feodaalierroihin tal-lonpoikien parissa: "He eivät kaivanneet oikeusistuimia, sillä he olivat laki itse." Ei niin, että filosofinen argumentaatio, moraalinen harkinta, kansainväliset sopimukset, tavanomainen oikeuskäytäntö tai YK:ssa käytävät neuvottelut määrit-telisivät sen, onko Yhdysvaltain hallituk-sen (tai sen liittolaisten) politiikka oi-keutettua; Yhdysvaltain hallituksen poliitiikka määrittää sen, ovatko sopimukset, oikeuskäytäntö tai YK – tai moraaliperi-aatteet – oikeassa.

Miksi laillisuus sitten on niin tär-keää? Yrjönsuuri muistuttaa, että juuri se, ja vain se, on heikomman etu. Vah-vat ottavat oikeutensa omin voimin, hei-kompien kannalta on ratkaisevaa, että oikeusjärjestystä pyritään pitämään yl-lä. Heikkojen kannattaa olla huolissaan siitä, että asioiden kunnostajaksi ryh-tynyt (ja ainoa siihen globaalisti kyke-nevä) suurvalta Yhdysvallat ei ole kiin-nostunut toimimaan maailmanpoliisina – eli kunnioittamaan laillisuutta – vaan vain reagoimaan oman intressinsä kan-nalta edullisella tavalla strategisia vihol-lisiaan vastaan.

Enimmäkseen moinen toiminta saa aivan muita muotoja kuin avoimen ag-gression. Esimerkiksi Suomen etuna tus-kin on hyväksyä Yhdysvaltain hallituk-sen pyrkimystä (ja Irakin sodan valmis-teluissa erinomaisesti onnistunutta stra-tegiaa) tuottaa hajaannusta ja heikenty-mistä Euroopan Unionissa.

Tällaisessa suurvaltopoliitiikan nyky-maastossa Yrjönsuuri vaeltelee filosofin katseella ja laajoilla reiteillä: tarkastellen kulttuuristen identiteettien merkitystä politiikassa, kuvaten toiseutta ymmär-tävien lähestymistapojen puutetta glo-balisaatioissa, esitellen YK:n ja Yhdysval-

tain hallituksen ihmiskäsitysten perustavaa erilaisuutta tai piirtäen terävänäköisesti esiin, miten USA:n ulkopolitiikan opinkappaleina levitetty vapaa markkinatalous ja liberaali demokratia edellyttävät pohjimmiltaan ja paradoksaalisesti yhteensopimattomia käsityksiä ihmisestä ja yhteiskunnasta. ”Amerikkalainen unelma on myytti taustastaan irrottautuneesta taloudellisesta menestyjästä, joka on saavuttanut tavoitteensa omin voimin.” Tällainen ihmiskäsitys ei jätä suurta tilaa yhteisöllisyyttä ja yhteistä hyvää ajattelevalle demokraattiselle kansalaisuudelle.

Demokratialla ja sen aidolla toteutumisella on erityinen sija Yrjönsuuren kertomuksessa. Viimeisenä oljenkortena sodan oikeutukselle olisi ollut sotaan lähteminen selvässä demokraattisessa järjestyksessä ja kansalaismielipiteen tukemana. Tällaista kortta ei ollut. Sotaa vastustivat niin (hyväntahdon kohteina olleet) irakilaiset itse, jopa Irakin oppositiovoimat maan ulkopuolella, murskaava enemmistö Irakia ympäröineiden maiden kansalaisista kuin enemmistö useimmissa muissakin maissa. Yhtenä merkinä yleisestä mielipiteestä turvallisuusneuvoston maiden selvä enemmistö antoi ymmärtää, ettei äänestäisi sodan hyväksyneen uuden päätöslauselmaehdotuksen puolesta. Suurta kunnioitusta USA:n hallitus ei moista demokrati-aa kohtaan kuitenkaan tuntenut, päätellen niistä retorisisista hyökkäyksistä, jotka kohdistettiin Saksan ja Ranskan demokraattisesti valittuja hallituksia kohtaan niiden noudattaessa kansojensa ylivoimaisen enemmistön kantaa olla tuematta sotaa.

Yhdysvallat oli koalitionkin maista ainoita, missä sodalla oli yleisen mielipiteen tuki. Tämänkin Yrjönsuuri osuvasti tyrmää todisteena prosessin demokraattisuudesta, koska Yhdysvaltain mediakulttuurissa ja poliittisessa keskustelussa valistuneen kansalaismielipiteen muodostaminen on käynyt hyvin vaikeaksi. Yhdeksi osoitukseksi tästä hän muistuttaa, miten gallupien mukaan toistuvasti noin puolet yhdysvaltalaisista uskoi Saddamin olleen syyskuun terroritekojen taustalla. Paradoksaalista onkin, ettei demokratia toiminut edes sielä, mistä sitä lähdettiin muualle levittämään, koska ”amerikkalaisten enemmistöllä ei ollut asiasta järkevää ja harkittua näkemystä”. Ilman kriittistä, laaja-alaista, syväluotaavaa ja aidosti (myös itse-

sensuurista ja musertavista kaupallisista paineista) vapaata mediaa ei demokrati-alla ole kukoistamisen mahdollisuuksia – tästä lienevät yhtä mieltä niin valistuksen filosofit kuin nykyiset mediatutkijat.

Viimeisessä luvussa käydään käsiksi myös Suomen ulkopoliittisiin linjauksiin. Yrjönsuuri ei epäröi suosittaa pannotamista monenkeskiseen kansainväliseen yhteistyöhön Alpo Rusin (ja muutamien muidenkin politiikan professorien) kaavaileman ”jenkkisuomettumisen” tai ranskalaisten hellimän Euroopan Unionin ytimeen rakentuvan suurvaltaunelman sijasta. Kirja ottaa vahvasti kantaa YK:n sekä muiden kansainvälisten järjestöjen ja sopimusten sekä globaalisti toimivien kansalaisjärjestöjen puolesta. Siinä missä moni ennen sotaa oireellisesti ennakoï YK:n kärsivän arvovaltatappion jos se uskaltautuu kollektiivisesti vastustamaan USA:n tahtoa, Yrjönsuuri tiivistää, mistä todella oli kyse: ”Itsenäistä arvovaltaa YK:lla on vain, jos se on valmis erimielisyyteen minkä tahansa kapinoivan jäsenmaan kanssa – yhtä hyvin Yhdysvaltojen kuin Irakin. Vaikka joku kuriton ei täysin sopeutuisikaan määräyksiin, YK:n on tehtävä omat päätöksensä itse.”

Kansainvälisen yhteistyön lisääminen ja vahvistaminen, sopimussuhteiden kunnioittaminen ja oikeusperiaatteiden arvostaminen ovat kiistämättä valistuksen viitoittama suunta hetkittäin pimeyteen katoavassa maailmankorvessa. Jos uskotaan uuskonservatiivi Kaganin analyysin mukaan, että Eurooppa on naiivin idealistinen valistuskyyhky ja Yhdysvallat ankaran realistinen hობeslaisen valtopolitiikan haukka, jää nimenomaan tajuamatta, miten suuressa määrin maailma on ja siitä tulee juuri sellainen, millaiseksi se kuvitellaan. Aivan erityisen osuvasti tämä pätee turvallisuuteen ja talouteen, kuinka ollakaan, juuri yhdysvaltalaisen arvomaailman keskiöihin. Molemmat rakentuvat mielikuville. Turvallisuuden tunne, kunhan se jakaantuu demokraattisesti, tuottaa turvallisuutta, pelko kaikkialle levitetynä lisää pelkoa. Erinomainen tiivistys tämän havainnon merkityksestä on Michael Mooren dokumentti-Oscarilla palkittu *Bowling for Columbine*. Pelon lietsonnan hysteerinen ilmapiiri, jonka vuoksi jopa Suomen ulkoministeriön virkamiehet erehtyvät nimeämään maamme ensisijaisiksi turvallisuushaas-

teiksi joukkotuhousteiden leviämisen ja terrorismin (!) on omiaan tuottamaan käsitystä aseiden kyvystä luoda lisää turvallisuutta. Tämä aseilla tuotetun turvallisuuden paranoia on omituisen keskeinen osa yhdysvaltaista kulttuurihistoriaa ja perinne, jolla maan nykyhallitus ulko- ja sisäpolitiikassaan onnistuneesti ratsastaa.

Mitä pidemmälle edetään, sitä selvemmäksi käy, että Yrjönsuuri kertoo niin riveillä kuin niiden välissä paljon laajemmista ja lähemmäksi tulevista asioista kuin vain kaukaisesta sodasta. *Rosvovaltion raunioilla* on pohjimmiltaan kantava-ääninen arvio maailman nykytilasta ja mahdollisista kehityssuunnista – ja samalla yleisen sivistyksen ja demokratian puolustuspuhe Suomessa ja koko maailmassa: ”Jokin aika sitten filosofit puhuivat valistusajattelun vanhaa aikaisuudesta. Terrorismin vastainen sota on kuitenkin kouriintuntuva osoitus siitä, että hinta on kova, jos valistusajattelusta todella luovutaan. Yksi sen tärkeimpiä ulottuvuuksia on unelma aidosta toimivasta kansanvallasta. Siitä on pidettävä kiinni.” Tämän vuoksi kirja ei ole menettänyt eikä tule menettämään piiruakaan ajankohtaisuudestaan, ainakaan ennen kuin maailma muuttuu tyystin toiseksi.

Tuukka Tomperi

Tavoitteena varsinaistunut ihminen

Pekka Passinmäki, *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus*. 23^o45, Tampere 2002. 187 s.

Martin Heideggerin kirjoitukset ovat ehtymätön ja yhä ajankohtainen tulkinnan ja soveltamisen lähde arkkitehtuurinkin hahmottamiseen. Tästä lähteestä ammentaa myös Pekka Passinmäki teoksessaan *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus*. Kansainvälisesti merkittävin arkkitehtuuria Heideggerin lähtökohdista tarkasteleva aikalaisteoreetikko lienee Karsten Harries, jonka vaikutus näkyy hyvin vahvasti myös Passinmäen teoksen taustalla. Teos on osa Passinmäen laajempaa tutkimusprojektia: aikaisem-